

Федорів Т. І.

*головний спеціаліст відділу туризму та охорони культурної спадщини
Управління економіки та залучення інвестицій Збараської міської ради
м. Збараж, Тернопільська область, Україна*

МЕТРИЧНІ КНИГИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЄВРЕЙСЬКОЇ ГРОМАДИ ЗБАРАЗЬКОГО МЕТРИЧНОГО ОКРУГУ

Ключові слова: метрики, народження, шлюб, смерть, метричний округ, громада, Збараж.

Історія єврейської громади міста Збаража досі залишається малоодслідженою з огляду на те, що довгий час її сліди затиралися, а джерела чи доступ до них не завжди були відкритими. Очевидно, найголовнішим “свідком” існування громади в місті є новий єврейський цвинтар. Однак, аби розширити та доповнити дані, отримані з місцевого кладовища, варто звернутися до письмових джерел.

Цікаві джерельні матеріали, які стосуються історії та культури євреїв Збаража, зберігаються у варшавських архівах, передовсім у Головному архіві давніх актів (далі – АГАД) та Архіві Єврейського історичного інституту ім. Емануеля Рінгельблюма.

Важливо, що в АГАД зберігаються метричні книги єврейських громад з так званих забужанських територій з 1789–1943 років. Ці книги були зібрані в архіві у фонді № 300. Найдавніші метричні книги єврейської громади Збаража походять з 1859 року і це книги шлюбів та смерті.

Згідно з розпорядженням австрійської влади, а саме Міністерства віросповідання та освіти, від 28.02.1869 року, умовою створення нової єврейської громади мало бути існування на її території синагоги, цвинтаря, лазні, школи, а також її визначені межі. Окрім цього основу громади мали становити євреї, які в ній постійно проживали. Неодмінним критерієм для заснування громади було володіння майном, яке б забезпечувало її діяльність. 22 червня 1900 року було скореговано межі округу Збараж у Збараському повіті [2, с. 19, 20, 42]. Очевидно, йдеться про включення до єврейського метричного округу села Доброводи [2, с. 162].

У Збаражі розташовувалися центр єврейського метричного округу, єврейська релігійна громада, а також садиба окружного суду та повіту. До Збараського повіту входили: Базаринці, Мала Березовиця, Білозірка, Богданівка, Чернихівці, Чумалі, Добромірка, Доброводи, Малий Глибочок, Великі Гнилиці, Гнилички (Малі Гнилиці), Голошинці, Голотки, Грицівці,

Гушанка, Іванчани, Івашківці, Яцівці, Капустинці, Клебанівка, Климківці, Кобилля, Коршилівка, Кошляки, Козярі, Красносільці, Кретівці, Киданці, Курники, Лисичинці, Лозівка, Нижчі і Вищі Луб'янки, Максимівка, Медин з Хатками, Нетреба, Нове Село, Новики, Ободівка, Охримівці, Оприлівці, Пальчинці, Пеньківці, Просівці, Романове Село, Розношинці, Синягівка, Синява, Стрївка, Скорики, Сухівці, Шельпаки, Шили, Тарасівка, Терпилівка, Токи, Валахівка, Верняки, Воробіївка, Залужжя, Зарубинці, Зарудечко, Заруддя, Збараж (місто), Старий Збараж.

У вищезгаданому фонді № 300 з АГАД зберігається 58 метричних книг єврейської релігійної громади у Збаражі, які походять з 1859–1937 років. Книги народжень налічують 31 том і охоплюють 1877–1917 роки, загалом 2355 сторінок. Найбільша книга походить з 1877–1882 років (сиг. 1507) і містить 441 сторінку, а найменша – з 1894 року (сиг. 1518) і має лише 40 сторінок [2]. Книжки шлюбів нараховують 10 томів, охоплюють 1859–1937 роки і мають загалом 482 сторінки. Найбільша книга походить з 1876–1897 років (сиг. 1942) і має 111 сторінок, а найменша – з 1898–1899 років (сиг. 2087) – лише 11 сторінок [2]. Нарешті, книги смерті нараховують 17 томів, охоплюють 1859–1911 роки і загалом налічують 1184 сторінки. Найбільша книга походить з 1859–1876 років (сиг. 1520) і має 258 сторінок, а найменша – з 1911 року (сиг. 2990) і має 20 сторінок [2].

У вже згаданих книгах народжень можна знайти різні дані, що стосуються народжених дітей, зокрема: їхні імена, дати та місце народження, обрізання / надання імені, рід занять, імена та прізвища батьків, місце проживання та номер будинку, імена кумів, сандаків, акушерок, а також додаткові примітки. У книгах народжень впадає у вічі значна кількість нешлюбних дітей. Тут йдеться про випадки, коли батьки дитини уклали лише релігійний шлюб, який у тогочасній державі не вважався правовим.

У книгах шлюбів вписували імена та прізвища, місце народження та проживання, номер будинку, вік та цивільний стан наречених, а також імена, рід занять та місце проживання їхніх батьків, дату та місце шлюбу, місце проживання рабина, який укладав шлюб, а також імена та місце проживання свідків. Важливу інформацію та додаткові дані вміщено у примітках.

У книгах смертей є персональні дані, що стосуються померлих, їхні імена та прізвища, цивільний стан, стать, вік, рід занять, місце проживання, інформація про батьків (у разі смерті дитини), інформація про чоловіка чи дружину померлих, а також дата, місце смерті та поховання, номер картки посмертного огляду, прізвище того, хто його проводив, інформація про хворобу і причину смерті, додаткові примітки. Усі метричні книги, що стосуються збаразької релігійної громади, написані німецькою та польською мовами.

Увесь фонд № 300, який зберігається в АГАД, оцифрований. Тому метричні книги доступні суто у вигляді мікрофільмів чи скан-копій і також онлайн.

Метричні книги збаразької громади мають велику джерельну цінність. Окрім персональних даних осіб, у них можна відшукати також дані, що стосуються місцевих рабинів, які брали участь у церемоніях, пов'язаних з народженням чи шлюбом, лікарів, які оглядали тіла померлих, акушерок, які були присутні при пологах. У цих книгах також міститься чимало згадок про різні професії місцевих євреїв. Тут можна знайти інформацію як про простих людей, так і про видатних осіб громади.

Багатий джерельний матеріал, вміщений у метриках, можна використати для різноманітних досліджень: соціологічних та демографічних. Наприклад, завдяки інформації про кількість народжень можна скласти статистику народжуваності, через аналіз смертей – статистику смертності із зазначенням найбільш поширених “смертельних” хвороб у певний період часу. Цікаві результати можна дістати, порівнюючи дані народжуваності та смертності за різні роки. Окрім цього, у цих книгах міститься інформація не лише про збаразьких євреїв, а й про євреїв з інших сіл та містечок. І в цьому контексті дуже важливі метрики шлюбів та дані про походження наречених.

Спираючись на інформацію з метричних книг, можна також проводити дослідження в галузі ономастики. У такий спосіб вдасться з'ясувати, які імена серед збаразьких євреїв були найбільш популярні, а які найменш, які імена були запозичені від сусідів-християн і наскільки поширеною була така практика. Також метричні книги дають надзвичайно багатий джерельний матеріал для проведення генеалогічних досліджень цілих єврейських родин зі Збаража та повіту.

Дані з метрик дуже важливі для верифікації різноманітної інформації, що походить з інших джерел [3; 4]. Найпростішим прикладом можуть слугувати відомості, отримані з надгробків на єврейських цвинтарях. Використовуючи метрики, дані з епітафій можна доповнити, розширити чи скоригувати.

Отже, спираючись на різноманітні джерела: метричні книги, акти, документи, спогади та артефакти минулого, – можна зробити спробу повною мірою відтворити історію єврейської громади Збаража та повіту.

Література:

1. Księgi metrykalne urodzin, ślubów, zgonów gm. Zbaraż, pow. Zbaraż. Zespół Nr 300, Ks. Mojż. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.
2. Michalewicz J. Żydowskie okręgi metrykalne i żydowskie gminy wyznaniowe w Galicji doby autonomicznej. Kraków: Uniwersytet Jagielloński. Instytut Historii, 1995. 215 s.

3. Списки виборців по виборах депутатів до Сейму у м. Збараж. Дільниця № 1, 1922. Державний архів Тернопільської області, ф. 30 (Окружні виборчі комісії по виборах депутатів до польського Сейму і Сенату), оп. 1, спр. 377.

4. Список гмінної управи Збаража на осіб єврейського віросповідання у віці від 24 років, 25 вересня 1933. ДАТО, ф. 4 (Збаразьке повітове староство), оп. 2, спр. 142.

УДК 94

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-78>

Хамрай О. О.

ORCID: 0000-0003-1343-5460

*доктор філологічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу Близького та Середнього Сходу
Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ БІБЛОГРАФІЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИ ОПИСІ ЗІБРАНЬ ФОНДУ ЮДАЇКИ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НБУВ

Як вже зазначалося в наших попередніх публікаціях, Україна успадкувала від СРСР значну кількість зібрань літератури у сфері юдаїки, до числа яких належить, зокрема, колекція відділу фонду юдаїки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Через цілу низку причин, передусім через специфічне ставлення радянського керівництва до релігії взагалі й до юдаїзму зокрема, проблема систематизації та каталогізації відповідної літератури, насамперед за предметним принципом, досі залишається не до кінця вирішеною. Сказане автоматично поширюється й на літературу з юдаїки, яка, природно, є значно ширшою, аніж будь-який окремий напрям знань, що становить предмет досліджень у царині юдаїки. А проте наявні системи класифікації містять потрібний евристичний потенціал.

Цей стан речей можна проілюструвати на прикладі класифікації мов відповідних текстів. Зокрема, у межах Універсальної десяткової класифікації (УДК), що використовується зараз в Україні, для гебрайської мови вказуються такі можливості класифікації: